

Türkiye AB İlişkilerinde Yakınlaşmanın Getirisi 3 Milyar € Değil 76,5 Milyar €

2015, uzun bir aradan sonra, Türkiye AB ilişkilerinin yakınlaşmasına dair umut veren gelişmelerin ortaya çıktığı bir sene olmuştur. 9 Kasım 2015 tarihli İlerleme Raporu, ağırlıklı Türkiye'ye dönük eleştirel bir bakış açısını yansıtırken; mülteci krizinde işbirliği oluşturma ekseninde düzenlenen 29 Kasım 2015 tarihli AB-Türkiye Zirvesi, ilişkilerde umut veren bir ısınmayı getirmiştir. Zirvede mülteci sorununa destek amacıyla 3 milyar Euro fon sağlanırken, 14 Aralık 2015'de Ekonomik ve Parasal Birlik faslı müzakereye açılmıştır. AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker tarafından GKRY tarafından kapalı tutulan beş faslin 2016'ın ilk çeyreğinde açılacağı bildirilmiştir.

Esasen AB'nin genişlemesinde geçmişte de rastlanan üyelik kriterlerinin ötesindeki stratejik değerlendirmeler, Türkiye ile yaşanan son gelişmelerde de kendisini göstermiştir. AB ile kurulacak yakın ilişkiler ve yapılacak reformlar, devlet kurumlarının modernleşmesini, hukukun üstünlüğünü güçlendirmesini ve bunların bir sonucu olarak, AB kaynaklı doğrudan yabancı yatırım (DYY) miktarının artırabilir. Bu çalışmada; yakalanan pozitif gündemin devletin kurumsal kalitesi ile hukukun üstünlüğünün güçlenmesine ve DYY miktarlarına etkilerine odaklanılacaktır. Bu doğrultuda AB'ye tam üyelik yolunda ilerlemenin Türkiye'ye sağlayacağı kurumsal, hukuki ve ekonomik getiriler değerlendirilecektir.

Türkiye AB İlişkilerinde Yakınlaşmanın Getirisi 3 Milyar € Değil 76,5 Milyar €

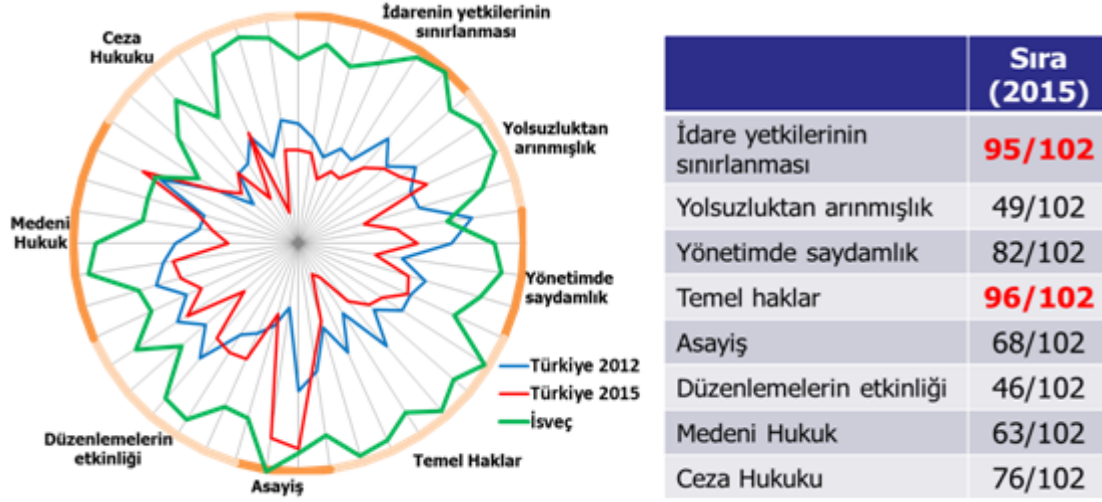
Türkiye AB zirvesinin oluşturduğu umut verici atmosfer, Türkiye'nin müktesebata yakınlaşma yolunda reform politikasına gelecek dönemde ağırlık vermesine zemin hazırlamaktadır. Zirvede Ekonomi ve Parasal politika faslının açılmasının kararlaştırılması ve aralarında Yargı ve Temel Haklar ve Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasıllarında bulunduğu beş faslın açılabilmesine dair umut verici atmosfer reform sürecini canlandırabilecek potansiyelindedir. Zira kurulan 64. Hükümette tek yeni makamın "Reformdan Sorumlu Başbakan Yardımcılığı" olması da reformların canlanacağına işaret etmektedir. AB müktesebatına uyum amacıyla devlet kurumlarını uluslararası standartlarla buluşturmanın çeşitli faydaları bulunmaktadır. Devlet kurumlarının güvenilir ve yargının etkin olduğu ülkelerin yabancı yatırımcı açısından daha cazip olduğu çeşitli kaynaklarca belirtilmiştir. OECD'nin gelişmekte olan ülkelerde DYY'leri incelediği bir çalışmasına göre, yatırımcılar bir ülkeye sermayesini bağlamadan önce ülkenin yasal kurumlarının güvenilirliği, hukukun üstünlüğü, serbest piyasanın işleyişi, yönetmeliklerin uluslararası standartlara uyumu gibi unsurları inceleyerek karar vermektedir.¹

Hukukun üstünlüğü alanında ülkelerin durumunu ölçümleyen başlıca endekslerden birisi Dünya Adalet Projesi (World Justice Project) tarafından yayınlanan adalet endeksidir. Endeks 6 ayrı başlıkta ülkelerin adalet performanslarını gözlemlemektedir. Aşağıdaki şekilde Türkiye'de adli düzenin içinde bulunduğu durum belirtilmektedir. Şekle göre Türkiye, adalet standartlarının kalitesi açısından İsveç gibi gelişmiş ülkelere yaklaşmak yerine, tam tersine uzaklaşmaktadır. Özellikle temel haklar, yönetimde saydamlık ve düzenlemelerin etkinliği başlıklarında gerileme gözlenirken, kolluk güçleriyle sağlanan asayiş alanında göstergeler artmıştır. Temel haklar azaldıkça asayişin artması eğilimi sadece Türkiye'de değil bir dizi başka ülkede de izlenmektedir. Bu ülkeler arasında Özbekistan, Bangladeş ve Uganda gibi ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerin insani gelişmişlik açısından Türkiye'nin çok gerisinde olması, ülkemizin adalet sunduğu hayat standartları ile tezatlık oluşturmaktadır. Şekilde belirtilen değişimler 2015 AB İlerleme Raporuna da yansımıştır. Raporda Adalet, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü alanlarındaki gelişmeler "kaygı verici" olarak nitelendirilmiştir. Son dönemde reformların yavaşladığı adalet ve yargı alanları Türkiye'ye gelen yabancı yatırımcıların başlıca inceledikleri alanlar olması bakımından ayrıca önemlidir.

---

¹ OECD Overview (2002) Foreign Direct Investment for Development; Maximising Benefits, Minimising Costs, OECD Publications, Paris.

Şekil 1. Dünya Adalet Endeksi, Türkiye Göstergeleri 2012 ve 2015

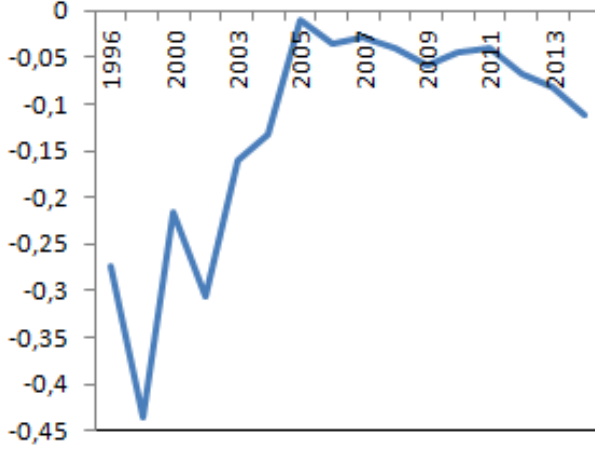

Kaynak: Dünya Adalet Endeksi (World Justice Project)

Yukarıdaki şekil 2015’de Türkiye’nin adalet verilerinin gerilediğine işaret etmektedir. Öte yandan, Yargı ve Temel Haklar ve Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasıllarının açılabilir olması önümüzdeki dönemde göstergeleri yeniden geliştirebilecek potansiyeldedir. Türkiye AB’ye tam üyelik yolunda ciddi adımlar attığı 2002-2006 döneminde yaptığı reformlar aracılığıyla ilerleme gösterdiği bir dönemi daha önce tecrübe etmiştir. Bu dönemde yapılan reformlar devletin kurumsal kalitesini yükseltirken, Türkiye’ye gelen DYY miktarında da artış gözlenmiştir. Ülke bu dönemde ekonomik yönden istikrarla büyürken, devlet kurumlarında yapılan reformlar Türkiye’nin modernleşmesini sağlamıştır. Reformların bir sonucu olarak değişen, devletin kurumsal kalitesi çeşitli yöntemlerle hesaplanabilmekte beraber, Dünya Bankasının yayımladığı Küresel Yönetişim Endeksi literatürde dikkate alınan kaynaklardandır. Küresel Yönetişim Endeksi’nin aşağıda belirtilen 6 başlıkta ölçtüğü değerler kaynaklarda, kurumsal kaliteyi ölçümlemekte kullanılabilir. Bu kaynaklar arasında Dünya Bankasının 2002’de yayımladığı “Yönetim Olmadan Büyüme” çalışması, küresel yönetim endeksinin dikkate alınarak kurumsal kalitenin artmasının ekonomik büyümeyi sağlayan etmenlerden olduğunu belirtmektedir. ² Bu bağlamda aşağıdaki grafikler Türkiye’nin kurumsal kalitesindeki değişimi ve DYY oranlarını belirtmektedir.

² Kaufmann, D., & Kraay, A. (2002). Growth without governance. World Bank Policy Research Working Paper, (2928).

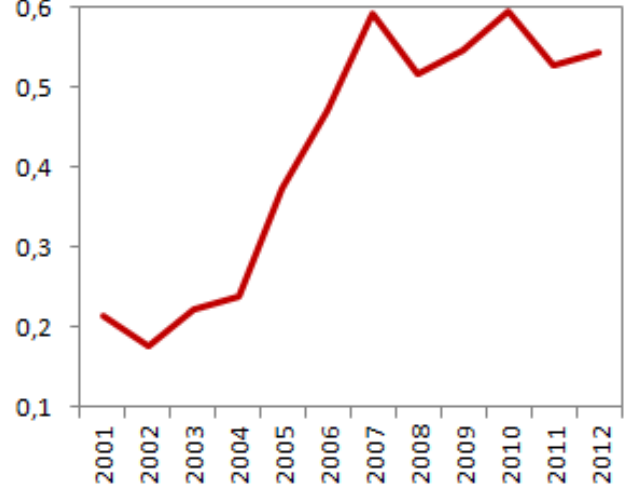
Şekil 2. Türkiye'nin Kurumsal Kalitesi

Kaynak: World Bank, Worldwide Governance Indicators, TEPAV Hesaplamaları.

Not: Puanlar -2,5 ve 2,5 arasındadır. Kurumsal Kalite yolsuzluğun kontrolü, hükümet etkinliği, politik istikrar, hukukun üstünlüğü, düzenlemelerin kalitesi ve hesap verebilirlik puanlarının ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Şekil 3. AB Ülkelerinin Dışarıya Yaptığı Toplam Doğrudan Yatırım İçerisinde Türkiye'nin Payı

Kaynak: Eurostat, EU direct investment outward stock, TEPAV Hesaplamaları.

Yukarıdaki şekillerden Türkiye'nin kurumsal kalitesindeki artış ile DYY miktarındaki artış arasında bir korelasyon olduğu belirtilebilir. Bu durum literatürde belirtilen kurumsal kalitenin arttığı ortamlarda gelen DYY miktarında da artış olur önermesini destekler niteliktedir. Şekillerde Türkiye'nin AB gündeminden uzaklaştığı 2007 yılından itibaren hem kurumsal kalitede, hem de AB'nin dışarıya yaptığı yatırımlardan alınan hacim oranında düşüş yaşandığı gözlemlenebilecektir. 2002-2007 döneminde AB'den Türkiye'ye kümülatif 41 Milyar € yatırım yapılarak toplam yatırım %300 oranında artmıştır. Bu dramatik artışın ardından AB yatırım stoku 49 Milyar €'ya yükselmiştir. 2007-2012 döneminde bu artış oranı %32 ile sınırlı kalırken artış miktarı 19.435 Milyar €'ya düşmüştür. 2007-2012 sürecinde AB'nin DYY stoku %43 oranında artarak 83 Milyar €'dan 12.047 Milyar €'ya yükselmiştir. Türkiye'de yaşanan artış genel trendin altında olmakla beraber Türkiye'yle benzer ekonomik özellikler barındıran Meksika trendin üstüne çıkabilmiştir. 2007 yılında Türkiye'yle aynı AB'li DYY stokuna sahip olan Meksika 2007-2012 döneminde %67'lik artış göstererek ülkemizden 17 Milyar € daha fazla AB'li yatırımcı çekebilmiştir. Şekil 3'te de belirtilen bu azalma küresel ekonomik krizle açıklanamamaktadır. Zira küresel kriz AB'li yatırımcının bölge dışına yaptığı yatırımların azalmasına yol açmamıştır.³

AB'ye tam üyelik süreci çerçevesinde müktesebata uyumun yavaşlaması Türkiye'ye çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Bunların başında küresel ekonominin başlıca doğrudan yatırımcılarından

³ Eurostat, EU direct investment outward stock.

Türkiye AB İlişkilerinde Yakınlaşmanın Getirisi 3 Milyar € Değil 76,5 Milyar €

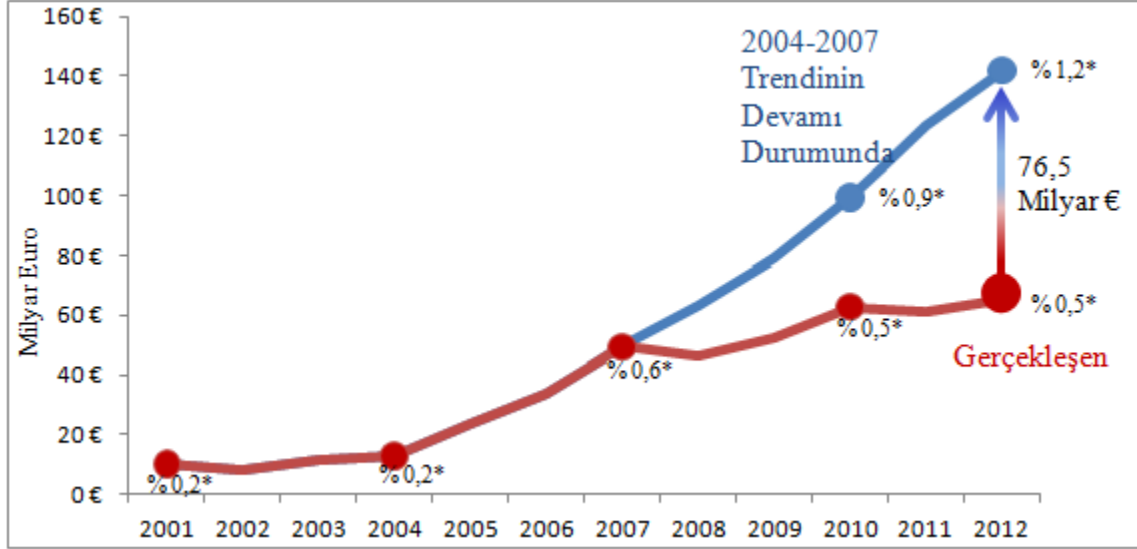
olan AB'li devletlerden potansiyelimizin altında yatırım almaya devam etmemiz gelmektedir. Merkez Bankası verilerine göre Türkiye'ye gelen DYY'nin %80'i AB yönünden gelmektedir. Bu durum AB'li DYY'nin önemini altını çizmektedir. Şekil 3 AB'nin DYY pazarından aldığımız payın 2004-2007 dönemindeki trendle devam etmesi durumunda, Türkiye'ye gelecek olan muhtemel AB'li DYY ile mevcut durumu kıyaslamaktadır.

Aşağıdaki grafiğe göre, AB'nin dışarıya yaptığı toplam DYY hacmi içerisindeki payımızın 2004-2007 dönemindeki oranla artmaya devam etmesi durumunda, %0,6'dan %1,2'ye çıkabileceğini göstermektedir. Bu durumda Türkiye'ye gelecek olan yatırım stoku AB'nin dışarıya yaptığı DYY stokundaki artış göz önüne alınarak artırıldığında 76,5 Milyar olarak hesaplanmaktadır. Türkiye'nin 2012'de AB'nin dışarıya yaptığı DYY stokundan %0,5'lik pay alması diğer bölgelerle kıyaslandığında, potansiyelin altında kaldığını göstermektedir. Örneğin, Polonya ve Macaristan'ının 2004'te AB'ye ilk üye olan 15 devletten (AB-15) aldığı DYY stoku, 95 Milyar Euro'dan 2012 yılına kadar %230 artarak 218 Milyar Euro'ya ulaşmıştır. 218 Milyar Euro, 2012 yılında 12 Trilyon Euro'yu geçen AB ülkelerinin dışarıya yaptığı toplam doğrudan yatırım stokunun %1,8'ini oluşturmaktadır. 2002 yılında %1,2 olan bu oran %0,6'lık artış göstermiştir. ⁴

---

⁴ OECD, FDI Positions By Country, TEPAV Hesaplamaları.

Şekil 4. 2004-2007 Arası Trendinin Devamıyla Oluşacak DYY ile AB'nin Türkiye'de Yaptığı Toplam DYY'deki Değişim (2001-2012)

* AB ülkelerinin dışarıya yaptığı toplam doğrudan yatırım içerisinde Türkiye'nin payı.

Kaynak: Eurostat/ EU direct investment outward stock, TEPAV hesaplamaları.

Not: Hesaplamalar 2004-2007 trendinin devamı ve AB'nin küresel yatırım oranları kullanılarak hazırlanmıştır. Hesaplama diğer dış etmenler ve Türkiye'nin yatırım sahasının olası daralması dikkate alınmamıştır.

AB'nin göz ardı edilemeyecek ölçüde olan yatırımcı potansiyeli, Türkiye'nin kronikleşmiş cari açık, iç-tasarrufların az olması ve yüksek teknoloji üretimini artırması sorunlarına katkı sunabilecektir. Bu sayede cari açık azalacak, yatırımlar iç-tasarruflar yerine DYY ile finans edilebilecek ve "know-how" (teknik bilgi) transferiyle ülkenin üretim kalitesi artacaktır. Bu bağlamda özellikle biyo-teknoloji, nano-teknoloji ve bilgi ve iletişim hizmetleri alanlarında ilerleme sağlanabilecektir. Merkez Bankası verilerine göre 2012 yılında Türkiye'ye gelen DYY miktarının %43'nün imalat sektörüne yatırım yapması bu gelişimi destekler niteliktedir. DYY miktarındaki artış, 2003-2007 arasında düşük-teknoloji ağırlıklı üretimden, orta-teknoloji ağırlıklı üretime geçmemizi desteklediği gibi, gelecek dönemde de ileri teknoloji üretimimizi güçlendirecektir.

Türkiye'nin AB'yle yakın ilişkiler kurarak reform sürecine hız vermesinin ülkenin kurumsal kalitesine ve DYY oranlarına pozitif etkileri daha önce tecrübe edilmiştir. Üstelik Türkiye'ye gelen DYY'nin artması, ülkeye makro-ekonomik açıdan birçok fayda sağlayabilecek potansiyelindedir. Önümüzdeki dönemde Türkiye, AB zirvesiyle yakalanan pozitif atmosfer, 2015 ilerleme raporunun yol gösterici tavsiyeleriyle desteklenerek 2016'da kurumsal kalitemizin ve DYY miktarının yeniden yükseldiği bir dönemi geçirebilmemize zemin oluşturmuştur.

Değerlendirme ve Sonuç

Uzun süredir olumlu haberlerin gelmediği Türkiye AB ilişkileri 29 Kasım 2015'te geleceğe yönelik umut vaat edici gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle Ekim 2016'da, Türkiye'nin Geri Kabul ve Vize Serbestisi Antlaşmasını uygulaması halinde Schengen Bölgesine vizesiz seyahatin başlayabilecek olması, ilişkilerin her alanda gelişmesine yapacağı katkılar göz önüne alındığında, çarpıcı bir gelişmedir. Öte yandan 2015 Türkiye İlerleme Raporu, özellikle siyasal gelişmelerin ülkeyi AB çizgisinden uzaklaştırdığını belirtmektedir. Bu durum AB ile yakınlaşan ilişkilerin mevcut siyasal bakış açısıyla devam etmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda henüz sürdürülebilir bir pozitif ajandanın oluştuğunu belirtmek güç de olsa, Türkiye'de siyaset ikliminin normalleşmesi ve AB kriterlerine yaklaşması halinde ilerleme sağlama şansı, her zamankinden daha yüksek bir hale gelmiştir.

İlişkilerde beliren pozitif gündemi değerlendirilmenin Türkiye'ye, Orta Doğu pazarının istikrarsızlaştığı ve Rusya'nın ekonomik yaptırımlar uyguladığı zorlu atmosferde, piyasayı rahatlatarak çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bunların arasında DYY miktarlarının artması sürecin önemli ekonomik etkilerindedir. Zira 12 Trilyon Euro'luk AB'nin dışarıya yaptığı DYY stokundan aldığımız payı arttırmak, cari açığı azaltacak, yeni yatırımlar sağlayacak ve bilgi transferi ile yüksek kalitede üretim hedefini karşılayabilecektir. Ayrıca, Yargı ve Temel Haklar ve Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasıllarının açılabilir olması, adalet göstergelerini pozitif yönlü gelişmesini sağlayarak içeride devlet otoritesini güçlendirecek, dışarıda yabancı yatırımcıya güven vererek DYY'yi arttıracaktır.

Türkiye ve AB'nin yakın ilişkiler kurmasının tarafların menfaatine olduğu geçmekte olduğumuz dönemde tecrübe edilmiştir. AB, Türkiye ile işbirliği yapmadan mülteci sorunu ve terörle mücadelenin zorluğunu fark etmiştir. Türkiye ise Batıya alternatif olarak Asya ve Ortadoğu'daki komşularıyla geliştirdiği ilişkilerde zor günler yaşamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Osmanlı'dan bu yana politikası olan "Batıya yakın durarak Doğuda güçlü olma" stratejisine yeniden yaklaşması beklenebilecektir. Bu sayede Türkiye kurumsal kalitesini, adalet göstergelerini ve DYY miktarlarını arttırabilecek ve Asya ve Ortadoğu pazarlarında kaybettiği ticaret hacmini AB pazarıyla telafi edebilecektir. Bu bağlamda ilişkilerde yakalanan pozitif atmosferin sürdürülmesi tarafların menfaatindedir.